

Факултет Православни богословски

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

(Број захтева)Веће научних области друштвено-
хуманистичких наука

(Назив већа научне области коме се захтев
упућује)

(Датум)**ЗАХТЕВ****за давање сагласности на одлуку о прихватању теме докторске дисертације
и о одређивању ментора**

Молимо да, сходно чл. 48 ст. 5 тач. 3) Статута Универзитета у Београду („Гласник Универзитета“ бр. 201/2018, 207/2019, 213/2020, 214/2020, 217/2020, 230/21, 232/22, 233/22 и 236/22), дате сагласност на одлуку о прихватању теме докторске дисертације:

Питање универзалности људских права: теолошко-антрополошко разматрање

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

Теологија

НАУЧНА ОБЛАСТ

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Милош (Војо) Балабан

2. Претходно образовање (назив и седиште факултета, студијски програм):

Религијска организација – духовна образовна организација за високо образовање Руске Православне Цркве „Опште црквене постдипломске и докторске студије које носе име светих равноапостолских Тирила и Методија“, Москва, Руска Федерација, мастер академске студије

3. Година завршетка
- 2019.
-
- претходног нивоа студија:
-

2020.

4. Година уписа на докторске студије:
-

5. Назив студијског програма
- Теологија
-
- докторских студија:
-

6. Датум подношења пријаве
-
- теме докторске дисертације
- 15.8.2023.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ:

Име и презиме ментора: др Зоран Деврња

Звање: ванредни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. „Формирање теологије људских права у теолошком систему Реформацијских цркава“, Теолошки погледи год. LI, бр. 3 (2018) 413-430.
2. „Римокатоличка Црква и људска права“, Теолошки погледи бр. 3 год. LI, (2019) 711-736.
3. „Утицај канонске и пастирске делатности Епископа далматинског Никодима Милаша на политички и културни положај српског народа у Аустро-угарској крајем XIX и почетком XX века“, у Зборнику са научног скупа „Културолошка и образовна преплитања и узајамни односи Црква и политичких ентитета Централне и Југоисточне Европе од 1690. до 1918. године“ (Нови Сад – Београд 17. и 18. децембар 2018. године) у оквиру Пројектне теме Матице српске: „Богословље и духовни живот Карловачке митрополије - од краја XVII до почетка XX века“ и Пројекта Фондације Конрад Аденауер: „Теологија и модерно друштво: о неопходности међурелигијског дијалога“, Konrad Adenauer Stiftung и центар за литургијске студије Монс Хемус, Београд 2019, 35-47.
4. О КАНОНИМА И ДРЕВНИМ ЗАКОНИМА, Православни богословски факултет Универзитета у Београду - ИТИ, Београд, 2019. година.
5. Канонски и историјски контекст настанка аутокефалне Жичке архиепископије, Зборник радова са међународног научног скупа - Осам векова аутокефалије Српске Православне Цркве, ур. Владан Таталовић и Владислав Пузовић, издавачи: Православни богословски факултет Универзитета у Београду и Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве, 71-80.

Наставно-научно веће

Обавештавамо вас да је

(назив надлежног тела факултета)

на седници одржаној 26.12.2023. размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације јер садржи оригиналну идеју и да је од значаја за развој науке, примену њених резултата, односно развој научне мисли уопште.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

- Прилог
1. Одлука Наставно-научног већа о прихватању теме и одређивању ментора
 2. Извештај Комисије о оцени научне заснованости теме докторске дисертације

Напомена: Факултет доставља Универзитету захтев са прилозима у електронској форми и у једном писаном примерку за архиву Универзитета

Број: 0104-775/11

Датум: 26.12.2023.

На основу чл. 28. и чл. 65. Статута Православног Богословског факултета, Научно-наставно веће Факултета на својој 4. седници у школској 2023/2024, одржаној 26.12.2023. године, донело је следећу

Веће доноси
ОДЛУКУ

1. Прихвата се извештај Комисије за одобрење теме докторске дисертације Милоша Балабана под насловом „Питање универзалности људских права : теолошко - антрополошко разматрање“ у саставу: др Растко Јовић, редовни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду; др Драган Радић, ванредни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду; др Далибор Ђукић, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду.

2. Задужује се Служба за студентска питања Факултета да предметни извештај са предлогом и потребном документацијом достави Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на сагласност.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Кандидат је предао Већу пријаву за израду докторске дисертације.

Веће Факултета оформило је сходно актима факултета комисију за одобрење теме докторске дисертације. Комисија је у благовременом року поднела извештај Већу Факултета.

По разматрању поднетог извештаја, Наставно-научно веће Православног Богословског факултета Универзитета у Београду, донело је одлуку као у диспозитиву.

Доставити:

- Именованом
- Већу научне области УБ
- У досије
- Архиви

проф. др Зоран Ранковић, декан

Извештај Комисије
за одобрење теме докторске дисертације
кандидата Милоша Балабана под насловом
„Питање универзалности људских права:
теолошко-антрополошки осврт“

Дана 29. септембра 2023. године, студент докторских студија Милош Балабан, одбранио је предлог теме докторске дисертације под насловом *Питање универзалности људских права: теолошко-антрополошки осврт* пред Комисијом у саставу: проф. др Растко Јовић, (председавајући), проф. др Драган Радић и проф. др Далибор Ђукић.

У Образложењу теме дисертације, докторанд Милош Балабан, изложио је сажето и јасно предмет и циљ истраживања, основне методе истраживачког процеса, те указао на значај и релевантност поменуте теме. Кандидат је указао да је примарни предмет његовог истраживања феномен људских права и питање његове универзалности из угла православне антропологије. Кандидат је показао значај људских права, која су настала и развијала се као последица великих трагедија, изазваних злочинима у два светска рата. Универзална декларација о људским правима је постала израз неопходности, како би се указало и сачувало достојанство људске личности и кршење људских права. Свака држава појединачно, ратификацијом Универзалне декларације о људским правима, врши њихову имплементацију и уградњу у своје законодавство. Кандидат је истовремено указао на извесне проблеме у вези са данашњом интерпретацијом концепта људских права, интерпретацијом која далеко надилази оквире изворног документа. У овој критици, посебно се користио односом Руске Православне Цркве према садашњем изразу феномена људских права, која се све више удаљава од своје оригиналне идеје.

Колега Балабан тако указује на то да су хришћанске цркве у почетку, од 1948. године, имале скептичан однос према феномену људских права, сматрајући да је у њему пренаглашен антропоцентрични карактер. Данас пак, оне цркве које признају савремену концепцију људских права, покушавају да им дају теолошко утемељење и смисао. Са друге стране, постоје и оне Православне Цркве, које и даље са опрезношћу гледају на питања људских права, као и идеје „достојанства човека“, увиђајући поједине недостатке. Управо ти недостаци представљају предмет истраживања дисертације докторанда Милоша Балабана.

Недостаци о којима поједине Православне Цркве говоре, односе се пре свега на извесне елементе који се тичу морала и уопште хришћанског разумевања човека, његове слободе, достојанства, као и његовог односа према заједници. Докторанд Балабан сматра да је по себи евидентно да православно богословље долази у колизију са савременим разумевањем човека, другим речима, постоји велики раскорак између секуларне и православне антропологије. Управо ове разлике захтевају истраживање и дубље богословско тумачење, како бисмо били у могућности да разумемо и проблематику данашњих савремених интерпретација феномена људских права.

Кандидат сматра да је кључ овог истраживања православна антропологија, која, по његовом мишљењу, даје допринос аутентичном разумевању човека, али и његовог места и значаја за заједницу и шире друштво. У том смислу, антропологија је неодвојива од сотириологије, јер се схватање људске личности и њена интерпретација тичу онтологије спасења. Докторанд Балабан сматра да секуларна антропологија данас, посматра човека као статичан и савршен „производ“, те да се кроз прихватање свих *мана* човека, људско биће оставља без простора за развој и усавршавање. Насупрот томе, по његовом мишљењу, православна антропологија учи да је човек боголико биће, са могућношћу бесконачног раста и развоја. У том смислу, из угла православне теологије, докторанд увиђа да релативизација антрополошких принципа, доводи до инсистирања на правима чиме се негира одговорност према ближњем и заједници. Утолико важније, постаје питање разумевања идеје

достојанства људске личности, њене дефиниције и интерпретације у православној теологији. Овај део анализе, код кандидата, јесте од посебног значаја за докторску дисертацију, јер се он са доста различитим значењем користи и у самој Универзалној декларацији људских права. Иако је феномен људских права присутан већ дуго времена, веома мало православних анализа и ставова можемо наћи. Кандидат сматра да ће анализа радова православних богослова, као и важних докумената Православне Цркве, показати да не постоји консензус у оквиру Православне Цркве на ову тему, што додатно отежава развој кохерентног теолошког дискурса. Недостатак богословских радова на тему људских права, представља изазов за кандидата и могућност да истраживању приступи на оригиналан начин.

Колега Баланан наглашава да се циљ његовог истраживања открива у анализи концепта људских права и релевантних докумената у контексту православне антропологије. Проблем који кандидат Балабан уочава јесте флуидност термина *људска права*, који скоро па свакодневно проширује свој обим и карактер, доводећи до разноврсних тумачења и интерпретација. Докторанд такође уочава да се универзалност декларације о људским правима мора сагледавати и у контексту поштовања различитих локалних и партикуларних средина. У теолошком смислу, кандидат истиче за циљ свог истраживања и сотириолошку анализу хришћанске духовности, али и последице које проистичу из антропологије која се открива у Универзалној декларацији о људским правима и другим важним одредбама које проистичу из ње.

Господин Балабан је указао да ће његов рад, у истраживачком смислу, бити усмерен у правцу анализе мноштва докумената и њихових теолошких анализа. Полазећи од чињенице да су садашњи ставови појединих Православних Цркава у многим деловима противречни, очигледно је важан напор и истраживачи подухват изградити теолошку трајекторију кроз православне материјале и докумената у вези са Универзалном декларацијом о људским правима.

Кандидат је показао веома јасно, кроз своју библиографију, да су досадашњи радови, у вези са предложеном темом, недовољно разрађени јер се нису довољно

бавили богословском анализом самог феномена људских права. Значајнији богословски увиди у свим овим радовима су изостајали, осим декларативног позивања на јеванђељско утемељење бриге о достојанству човека и социјално старање Цркве, углавном из једног линеарног приступа проблему, који не укључује ширу равн питања. Оваква тумачења не дају одговоре на питања учешће Православне Цркве у изградњи или критици друштва које је заснована на темељима идеје људских права и човековог достојанства.

Предложена докторска теза ће кроз четири поглавља покушати да одговори на веома сложена питања и изазове које докторанд Милош Балабан жели да обради. Четврто поглавље ће се бавити посебно питањима антропоцентризма, као и сотириолошким димензијама питања у вези са растућим индивидуализмом, који се може ишчитати у секуларној антропологији, која је евидентно значајна у парадигми идеје људских права.

Анализирајући *Образложење теме*, Комисија је истакла чињеницу да на српском језику не постоји довољно студија које се на задовољавајући начин баве предложеном тематиком и на овакав начин. Такође, научни допринос ове дисертације огледао би се и у отварању нове перспективе сагледавања значаја разумевања феномена људских права и човековог достојанства, а у складу са тим - и деловања Цркве у секуларном друштву.

Чланови Комисије су указали на потребу прецизирања појединих делова рада. Докторанду је истакнуто да је у раду неопходна пре свега правна и богословска анализа феномена. Чланови Комисије су му предложили литературу, посебно са аспекта правних наука, како би његова анализа била уравнотежена, објективна и научно заснована. Кандидату је кроз све примедбе указано на неопходност да богословски промишља свој рад, али и да унесе значајну измену у сам наслов рада, који у садашњем облику није задовољавајући. Предлог Комисије јесте да се рад измени у наслову, тако да он гласи: „Питање универзалности људских права: теолошко-антрополошко разматрање.“ Ова и све друге примедбе Комисије, имале су

за циљ да продубе и самим тим побољшају квалитет истраживања, као и да докторанду помогну да увиди многоструке аспекте задате проблематике.

Докторанд Милош Балабан је успешно одговорио на питања чланова Комисије, прихватајући њихове примедбе и обавезујући се да ће извршити неопходне измене и прилагођавања у свом раду. Комисија закључује да је тема, са измењеним називом, као теза докторског рада – дисертабилна. Кандидату је изузетно наглашено да је неопходно да све напомене узме у озбиљно разматрање и да своје истраживање допуни приговорима чланова комисије. Такође, закључено је да кандидат поседује неопходне компетенције за њену успешну обраду.

У Београду, 23. 10. 2023.

Чланови Комисије

1. -----

Проф. др Растко Јовић

2. -----

Проф. др Драган Радић

3. -----

Проф. др Далибор Ђукић

ПРИЈАВА ТЕМЕ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

- Име (име родитеља) и презиме Милош Војо Балабан
- Студијски програм ДОКТОРСKE СТУДИЈЕ, КАНОНСКО ПРАВО
- Школска година уписа на студијски програм 2020/21
- Број индекса 20/3004
- Претходно образовање кандидата (основне и мастер студије): Основне студије на Теолошком факултету у Софру, матурирао у Москви
- Радни наслов теме докторске дисертације "Питање универзалности
ЉУДСКИХ ПРАВА: ТЕОЛОШКО - АНТРОПОЛОШКИ ОСВРТ"
- Научне области које обухвата тема докторске дисертације КАНОНСКО ПРАВО, АНТРОПОЛОГИЈА, ТЕОЛОГИЈА, СОЦИЈОЛОГИЈА ...
- Контакти (телефон, мобилни телефон, e-mail): +38765 778 999
balabanmilos7@gmail.com

Прилози:

- Образложење теме (научна област из које је тема, предмет научног истраживања, основне хипотезе, циљ истраживања и очекиване резултате, методе истраживања и списак стручне литературе која ће се користити)
- Биографија кандидата
- Библиографија кандидата
- Изјава да предложеној тему кандидат није пријављивао на другој високошколској установи у земљи или иностранству
- Мишљење одговарајућих етичких комитета о етичким аспектима истраживања, уколико је предвиђено посебним прописима.

Подносилац пријаве

јеруј Милош Балабан

УНИВЕРЗИТЕТ
БЕОГРАДУ

ПБФ

УНИВЕРЗИТЕТ
у БЕОГРАДУ

ПРАВОСЛАВНИ
БОГОСЛОВСКИ
ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

Образложење предлога теме докторске дисертације

Предлог теме:

Питање универзалности људских права:

теолошко-антрополошки осврт

Ментор:

Др Зоран Деврња

Кандидат:

Милош Балабан

Број индекса: 20/3004

Београд, септембар 2023.

Садржај

Увод.....	
Актуелност и значај истраживања	
Предмет истраживања	
Основне хипотезе.....	
Циљеви истраживања	
Методе истраживања	
Прелиминарна структура рада.....	
Схематски приказ.....	
Прелиминарни списак литературе	

Предложени наслов теме докторске дисертације гласи:

“Питање универзалности људских права: теолошко-антрополошки осврт”.

Увод

Људска права су симбол нашег времена, неизоставан део наших живота и нешто са чим се сусрећемо свакога дана. То је феномен који настаје на једној племенитој идеји поштивања сваке људске личности као једнаке по свим својим правима и могућности да се позове на њих. Доношење њихове Универзалне декларације 1948. године била је природна реакција на сва недела која је човек чинио човеку, посебно у два светска рата. Човечанство је осетило и признало своју пуну одговорност и донета декларација о људским правима представља писани доказ о томе. Вероватно свесни да то неће у потпуности зауставити угњетавања и уништавања људских живота, творци Декларације хтели су да створе могућност, бар у толикој мери, да онај који трпи угњетавање има коме да се обрати и скрене пажњу на то.

Ово је изворна основа узрока настајања ове декларације, племенитост чије идеје нико не може да оспори. Штавише, одаје се утисак да се заснива на хришћанству и његовом учењу о једнакој вредности сваког човека, као јединствене и непоновљиве боголике личности. С друге стране, очигледно је да се овај људски механизам само последично бори са пројекцијом греха, односно фали му морални аспект и сасвим другачији поглед на човека који би се њиме узрочно позабавио. То је видљиво поготово данас, када овај концепт добија једну сасвим другу конотацију удаљавајући се од првобитне идеје, где се доста пута употребљава чак и као инструмент за остваривање нечијих интереса. Можемо слободно рећи да једна племенита идеја постаје предмет злоупотребе, где још више долази до изражаја не само одсуство моралног аспекта већ и потпуна индиферентност према томе шта је заправо добро а шта не. Односно, дешава се да се штите права појединца иако то у моралном смислу наноси штету целој заједници. У прилог томе имамо позив Руске Православне Цркве да се институција људских права врати

својим изворним начелима и својој првобитној идеји на основу које је и настала. Према нашем мишљењу, све наведено произилази из погрешне антропологије коју подразумевају творци ове декларације. Насупрот хришћанству, савремени човек се посматра као савршено биће којем треба омогућити све и у потпуности му задовољити његове жеље. Његова слобода постаје апсолутна без спознаје било какве одговорности, док сам човек постаје центар свега. Појам греха не постоји, као ни појам истине, и на тај начин човек полако губи способност разликовања добра и зла. Вера постаје приватна ствар, док се покушава умањити утицај традиције и њених вредности које једна заједница људи има. Осим тога, забрињавајућа је и флуидност датог концепта, која досеже до те мере да нико не познаје ни границе ни опсег људских права.

Све ово, према нашем мишљењу, даје основе за сумњу у универзалност једне овакве идеје, односно да буде безусловно прихваћена од свих људских заједница целог света. Сматрамо неопходном једну детаљну анализу феномена људских права из аспекта православља, кроз коју бисмо указали на одређене недостатке овакве идеје у односу на православно учење о човеку, као и на његове границе у заштити права човека. Поменута анализа не би била сушта критика поменутог концепта већ скромни допринос у превазилажењу проблема његове адаптације и адаптације у хришћанским земљама и прихватања од стране Православне Цркве. У супротном, Црква ће се према овом феномену и даље односити са опрезом и неће прихватити идеју да се грешном човеку омогућавају сва његова права без икакве одговорности. Да је то тако, сведоче и опречни ставови у свету хришћанских православних цркава, од којих многе још увек нису донеле свој званични став према ово питању.

Актуелност и значај истраживања

Сматрамо да сам феномен који ће бити анализиран овим радом даје на актуелности нашег истраживања. Свесни смо да је тема људских права у 21. веку готово незаобилазна у свим сферама људског живота, али исто тако да постоје многе чињенице које додатно треба анализирати, разјаснити и сагледати из аспекта православне теологије.

Евидентно је да се овај феномен удаљава од своје првобитне идеје, те стичући нову конотацију у многим сегментима долази у конфронтацију са православним погледом на човека и циљем његовог постојања. Проблематичним за ово истраживање јавља се истицање универзалности датог феномена, односно тенденција да овакав поглед на човека стекне глобалистички карактер те да на тај начин утиче на поглед и размишљање сваког човека у целом свету, где год се он налазио. Овим радом ћемо поменути намеру довести у питање, изнети разлоге зашто је то из аспекта православне теологије неприхватљиво и покушати предложити решење под којим условима би изучавани феномен могао стећи универзални карактер.

Значај нашег раде биће у томе што ће, кроз анализу овог феномена, предочити учење о човеку, његовој боголикости, слободи, греху... с аспекта православне теологије. То је данас суштински важно када живимо у антропоцентричном друштву и времену, који човека стављају на пиједестал и као мерило свих ствари, те гледају на човека као савршено биће и захтевају апсолутно испуњавање свих његових потреба. Из тог разлога сврха оваког истраживања јесте богаћење православног дијалога са савременим светом и подстицање његовог развоја и на нашем говорном подручју као и да се практичној теологији на нашем говорном подручју представе нови правци развоја кроз дух мултидисциплинарности, те покрене дискусија и тако отворе нове теме у области практичне теологије уопште.

Потврђују се речи блаженопочившег Калиста Вера, митрополита диоклијског, који је говорио да ће се у XXI веку богословско истраживање пре свега бавити питањем: шта је човек?¹ Његове речи дају на актуелности нашег рада јер је засигурно и сам предосетио куда и у ком правцу се креће свет у којем живимо, те дошао до закључка да ће антополигија бити главни предмет богословских истраживања, чему сведочи и писање овог скромног рада. На тај начин ћемо допринети јаснијем дефинисању појма *људских права*. Већ смо говорили о флуидности термина *људска права*, који скоро па свакодневно проширује свој опус значења. Систематска студија о ставу ових помесних цркава према датом феномену допринела би његовом јаснијем теолошком дефинисању и помогла осталим помесним црквама да донесу свој став о томе.

Осим наведеног, актуелност и значај овог рада огледаће се у томе што ће се у истраживању изучавати извори и дела на грчком, руском и енглеском језику, те ће на тај

¹ Славољуб Лукић, *Антропологија Светог Иринеја Лионског*, Бања Лука: ГрафоМарк, 2021: 14.

начин у њему бити сабране мисли многих теолога и црквених јерараха који су се бавили и писали на ову тему једним од наведених језика, што ће умногоме допринети упознавању наших теолога са поменутом литературом и изворима који још нису преведени на српски језик. То је посебно важно када знамо да се на српском језику веома мало писало на дату тему. Као што смо већ рекли, нису се све помесне цркве изјашњавале о овом питању, тако да ћемо у раду покушати додатно подстаћи актуелност саме теме, те на тај начин анимирати и остале богослове да се позабаве њоме.

И на крају, значај истраживања у овом раду огледаће се и у презентовању учења о правилном схватању човека, што је насушно потребно у времену када је човек стављен у центар свих дешавања.

Предмет истраживања

Предмет истраживања је феномен људских права и питање његове универзалности из аспекта теологије и православне антропологије. Понижење достојанства људске личности и кршење људских права током протекла два светска рата човечанство је довело до закључка да се заштита људских права више никада не сме препустити на самовољу свакој земљи појединачно. Она су уздигнута на глобални ниво и самим тим њихова заштита више није предмет уставног права једне земље, већ међународног права. Права људи се штите ратификацијом међународних декларација о људским правима и њиховом имплементацијом у законодавство једне државе.

Феномен људских права, иако присутан у свету, представља врло сложену појаву, која не само да нема јасну дефиницију већ се и његово прихватање и схватање разликује од друштва до друштва. Осим тога, текст Универзалне декларације о људским правима не само да се тумачи на различите начине него се и сам феномен људских права више не ограничава само овом декларацијом и његов корпус шири се из дана у дан. Томе сведочи изјава представника Руске Цркве у којој захтевају од институције људских права да се врати њиховом изворном схватању, онако како је то прописано Универзалном декларацијом. То

значи да сам концепт овог феномена више не одговара у потпуности изворној Декларацији људских права из 1948. године.

Иако је однос хришћанских цркава према овом феномену у почетку био прожет великом дозом скептицизма, због његовог антропоцентричног карактера, у којем је човек централна личност и мера свега, данас су у већини оне цркве које признају савремену концепцију људских права, покушавајући да им дају теолошки смисао. Са друге стране, постоје и они који са опрезношћу гледају на овај феномен, увиђајући неке његове недостатке. Управо ти недостаци представљају предмет истраживања наше дисертације. Овде имамо у виду одређене елементе који се тичу морала и уопште правилног схватања човека, његове слободе, достојанства, као и његовог односа према заједници. Евидентно је да овде теологија и њена антропологија долазе у колизију са савременим схватањем човека. Сматрамо да је исправно схватање човека од круцијалног значаја за даљи развој како сваког појединца тако и целе заједнице, док је са друге стране за верујућег човека кључ којим отвара врата на путу спасења. У том смислу, посматрајући данашњег човека с аспекта православне теологије и антропологије, увиђамо да се на човека данас посматра као на готов, статичан и савршен производ који се прихвата таквим какав он јесте без остављања простора да се усавршава. Насупрот томе, православна антропологија нас учи да је човек боголико биће помрачено грехом, те да је као такав склон и тежи ка греху, али са могућношћу да се исправи и уподоби Богу. Релативизација греха и омогућавање грешном човеку задовољавање свих његових права доводи нас до тога да доведемо у питање универзалност једне такве идеје, знајући да на тај начин долази до брисања границе између добра и лошег, губљења појма истине, што може довести до многих духовних последица. Заправо, на тај начин човек се лишава могућности да поправи себе, да започне процес покајања, „заљубљује се“ сам у себе и не само да анулира своје мане већ и прохтеве своје грешне природе у потпуности задовољава, сматрајући да он то, као савршено биће, и заслужује. У овом делу посебну пажњу ћемо посветити појму *достојанства* људске личности и његовој дефиницији у православној теологији. Ово је посебно важно јер се исти појам, са доста другачијим значењем, користи и у самој Универзалној декларацији људских права.

Ситуацију умногоме додатно усложњавају различите културе народа и различита друштвена уређења, која на више начина прихватају феномен људских права, док са друге

стране званични документ ове институције носи у свом називу реч *универзална*, односно требало би да важи и да се његови акти имплементирају у свим земљама подједнако. Евидентно је да су његови творци покушали да не залазе ни у какве поделе међу људима да би постигли ефекат универзалности, међутим поставља се питање: Да ли је могуће занемарити особености једног народа у односу на други? Сматрамо – и покушаћемо то у овом раду да потврдимо – да су различита уређења друштава утицала и на став појединих цркава о том питању.

Све ово отвара нам могућност да, не противећи се постојању институције људских права, доведемо у питање појам њихове апсолутне универзалности, из аспекта православне теологије и његове антропологије. Стога ће примарни предмет истраживања овог докторског рада бити феномен људских права у новијој богословској мисли. У православној литератури дати феномен није у потпуности обрађен, посебно не на српском језику, тако да би систематска студија о наведеном феномену допринела његовом јаснијем теолошком дефинисању. Осим тога, важан допринос овог рада било би сабирање литературе која није доступна на српском језику а која ће овдје бити обухваћена. Треба напоменути да ни између православних помесних цркава не постоји консензус о овој теми. Неке од њих су износиле своје ставове, док многе од њих нису износиле свој коментар. Штавише, и између њих постоји различито разумевање и прихватање наведеног феномена, што додатно подвлачи потребу једног оваквог истраживања.

Основне хипотезе

У складу са постављеним предметом истраживања, научну студију почећемо на основу следећих кључних претпоставки:

- **Недовољна дефинисаност људских права:** То је једна од замерки које овом институту упућује и архиепископ Тирански и целе Албаније Анастасиос Јанулатос. У свом излагању у Бангкоку 1979. године на Симпосиону Унеска он истиче да флуидност појма људских права и мноштво њихових дефиниција отежавају разумевање самог појма водећи

нас у једну нејасноћу.² Ова недефинисаност заиста представља један од главних разлога зашто многи немају јасан дефинисан став према поменутом феномену или је он скептичног карактера. Да је то заиста тако, сведочи позив Руске Православне Цркве Институту људских права да се врате свом изворном документу из 1948. године.

- **Достојанство људске личности:** Овим појмом започиње текст Универзалне декларације о људским правима из 1948. године, који гласи: „Пошто је признавање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице темељ слободе, правде и мира у свијету...” Појам *достојанства* људске личности свакако и несумњиво долази из хришћанског учења иако се то у Декларацији не спомиње. Оно што је битније јесте да се анализира и истражи шта се под тим појмом подразумева у тексту поменуте декларације. У православној теологији он произилази из учења да је човек створен *по лику Божијем* те да као такав поседује неотуђиво достојанство које му даје одређена права али и одговорност уз позив да тај свој статус употреби ка уподобљавању Богу. О појму достојанства људске личности и његовог стварања *по лику Божијем* постоје неслагања и међу православним помесним црквама. Овде мислимо на документ Руске Цркве из 2008. године, који, грубо речено, наводи да помрачењем лика Божијег у човеку, човек бива лишен свог достојанства а самим тим и права која из њега проистичу. Са овим се нису сложиле како многе западне цркве, тако и неке од православних помесних цркава. Стога сматрамо да је насушно потребна детаљна анализа тога шта се подразумева под достојанством људске личности из аспекта православне теологије и то упоредити са појмом који користе творци текста Универзалне декларације о људским правима из 1948. године.

- **Антропологија:** Засигурно један од главних разлога због којег се у највећој мери може довести у питање универзалност људских права из аспекта православне теологије јесте антропологија на којој се заснивају. На који начин да се бране права свих људи ако немамо консензус о томе шта подразумевамо под појмом *човек*? Заиста постоји огромна разлика у посматрању човека према учењу православне теологије и савременог погледа на човека, што представља пројекцију претходног проблема у вези са схватањем достојанства човекове личности. Православна теологија учи нас да је човек створен *по лику Божијем*, те

² Αναστάσιος Αρχιεπίσκοπος Τυράνων και πάσης Αλβανίας, *Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία*, Αθήνα: εκδόσεις Ακρίτας, Στ' Έκδοση, 2005: 102.

као такав добија одређена својства која припадају Богу. Кад учини грех, лик Божији у човеку бива помрачен, те му Христос својим оваплоћењем, страдањем и васкрсењем даје могућност спасења. То значи да је човек својом боголикошћу позван да се уподоби Богу, тј. да се усавршава и да лик Божији у њему буде доста јаснији. То даље значи да је човек грешно биће које има могућност да се што више приближи Богу или да буде још грешнији него што јесте. Са друге стране, савремена антропологија види човека као биће савршено и безгрешно, биће које је такво какво јесте без могућности да се усавршава, те њему као савршеном бићу треба да се створе могућности да сви његови прохтеви буду апсолутно задовољени. Грешан човек постаје безгрешан а грех бива оправдан. Да је то заиста тако, сведоче нам многе пројекције греха које се чак штите овим институтом. Сами увиђамо проблематику у овом делу те схватамо зашто постоји скепса у вези с људским правима те њиховим универзалним карактером. У овом раду ћемо детаљније анализирати поменути проблем и због тога довести у питање универзалност људских права.

- **Игнорисање традиције:** Још један од узрока због којег се доводи у питање универзалност људских права јесте игнорисање традиционалних вредности и различитости међу људским друштвима. Не треба посебно истицати значај традиције у друштву, која представља својеврсни филтер што пропушта или не одређене новине у своје друштво. Ово се такође надовезује на све горепоменуто, где као резултат имамо да се традиционалне вредности једног друштва игноришу те се намећу неке нове вредности које то друштво до тада није познавало. О овоме је говорио Патријарх Руске Цркве Г. Кирил, који каже да ми у суштини живимо својеврсни судар између традиције и либерализма³. Сматрамо, и то ћемо покушати образложити, да институт приликом имплементације својих закона у законодавни систем једне земље треба узети у обзир особености датог друштва као и добро познавати традиционалне вредности које то друштво вековима гаји.

- **Човек као биће заједнице и индивидуализам:** Ово је једна од негативних пројекција игнорисања традиције и друштвеног уређења заједнице људи. Веома добро је

³Патријарх Московски и све Русије, *Слобода и одговорност: у потрази за хармонијом – Људска права и достојанство личности*, са руског превела Ксенија Кончаревић (Београд: Институт за теолошка истраживања, 2010: 130). Излагање на конференцији „Људска права и национална самобитност” у организацији Одељења за спољне црквене везе Московске Патријаршије и Фонда „Конрад Аденауер”, Москва, 18. априла 2007. године.

познато да се западни савремени концепт друштва заснива на индивидуализму, тј. да је човек сам себи најбитнији и да настоји да своје потребе задовољи не марећи за остале чланове те заједнице. Са друге стране, постоје друштва која већи акценат дају на заједници, не искључују права појединца али појединци осећају припадност заједници и настоје да све што чине не буде на штету заједнице већ на њену корист. Осим тога, пошто се бавимо теолошким аспектом поменутог феномена, ово ће представљати проблем и за хришћанско учење о човеку као бићу заједнице. Такође, то са собом повлачи и проблем еклисиологије, односно Цркве као заједнице и хришћанског учења о односу према Богу и ближњем. Поставља се питање: Како неко коме је отргнут осећај за заједницу може заиста припадати Цркви као заједници и неодвојивом телу Христовом?

- Помесне цркве без консензуса: Иако је овај феномен присутан већ дужи период, веома мало конкретних ставова имамо о томе. Што се тиче теолога, међу првима своја учења изнели су његово Блаженство Анастасиос Јанулатос, Архиепископ албански, грчки теолог Христос Јанарас, Патријарх Руске Цркве Господин Кирило и други. Када говоримо о званичним документима помесних цркава на ову тему, пре свих предњачи Руска Црква, која је још 2000. године својом социјалном концепцијом обухватила дати феномен и изнела одређене критике. То, много детаљније, чини и 2008. године, када издаје посебан документ који се бави само том темом, што заправо представља и први документ једне помесне цркве о овом феномену. Што се Васељенске Патријаршије тиче, лично овом темом највише се бавио патријарх Вартоломеј, а званични документ којим обухвата поменути феномен она издаје тек 2020. године под називом „За живот“. Оно што је за нас интересантно јесте да читајући ове документе схватамо да не постоји консензус православних помесних цркава о овој теми. Говорећи конкретно о званичним документима увиђамо да Руска Црква износи један потпуно критички став о овом феномену, док са друге стране Васељенска Патријаршија има крајње афирмативан став о томе. Занимљиво је да је став Анастасија Јанулатоса, Архиепископа албанског, доста приближан ставу Руске Цркве, који износи у својим званичним документима, иако су издати много касније. Све ово нам даје задатак да се позабавимо узроком таквог стања, те да, због недостатка консензуса међу помесним црквама, доведемо у питање универзалност људских права.

Циљеви истраживања

Као што смо већ поменули, постоји јако мало богословских радова који се баве темом људских права с аспекта православне теологије. На српском говорном подручју то је још очигледније. Наш циљ није да критикујемо у целини концепт људских права, већ да се позабавимо и на неки начин ревидирамо њихов универзални карактер. То чинимо јер из аспекта православне теологије и њене антропологије увиђамо одређене недостатке и опасности које могу довести до фаталних духовних последица код човека. Осим тога, желимо да анализирамо узроке опречних ставова појединих помесних цркава на ову тему. Сматрамо да ће овај наш покушај сагледавања дате теме с аспекта православне теологије умногоме заинтересовати и остале богослове, те испунити наш највећи циљ, а то је актуелизација теме која је у нашем фокусу.

Циљеви и задаци нашег истраживања своде се на следеће:

а) Главни и основни циљ овог рада је актуелизација теме о људским правима и њиховог универзалног карактера у нашој богословској мисли. Пре свега сматрамо неопходном једну теолошку процену овог феномена, а затим и истицање у први план православне антропологије, поготово данас, када је човек поново враћен у фокус и када је постао мерило свих ствари. Сматрамо да је главни проблем данашњице погрешно схватање човека, његове слободе, одговорности, односа са заједницом, смислом постојања итд. Без правилног поимања ових елемената ми не само да не можемо говорити о спасењу човека већ ни о његовом нормалном суживоту са осталим људима у заједници.

б) Као следећи циљ ове дисертације имамо јасније дефинисање појма *људских права*. Већ смо говорили о флуидности термина *људска права*, који скоро па свакодневно проширује свој обим. Такво стање доводи нас до сумње у њихов универзални карактер, односно непознавање нечега отежава његову адаптацију. С обзиром на то да је овај феномен свуда присутан у свету, потребно је његово јасније богословско дефинисање. У православној литератури поменути феномен није у потпуности обрађен, посебно не на српском језику, тако да би систематска студија о датом феномену и ставу помесних цркава

о њему допринела његовом јаснијем теолошком дефинисању и помогла осталим помесним црквама да донесу свој став о томе.

в) Још један од циљева јесте утврђивање учења православне теологије о појму *достојанства* људске личности, одакле оно произилази и шта све подразумева. У православној теологији људско достојанство произилази из учења да је човек створен *по лику Божијем* те да као такав поседује неотуђиво достојанство које му даје одређена права али и одговорност уз позив да тај свој статус употреби ка уподобљавању Богу. Међутим, сматрамо да је то суштински важно истакнути у овом раду јер, као што смо већ рекли, исти термин се користи и на самом почетку Универзалне декларације, при чему остаје нејасно одакле произилази то достојанство и шта оно подразумева, што такође с аспекта теологије отвара сумњу у његово прихватање. Осим тога, полемика се повела и око схватања овог појма у документу Руске Цркве из 2008. године, те ћемо и овдје покушати анализирати смисао поменутог термина.

г) Такође као један од циљева, који је само наставак претходног, јесте утврђивање православног учења о човеку те истицање одређених момената размимоилажења са савременим схватањем човека. То бисмо учинили због тога што се цела концепција људских права заснива на модерном схватању човека, што нам такође даје могућност да и са те стране сумњамо у њихову универзалност. Стога нам је циљ указати на одређене разлике које заиста мењају комплетно виђење човека. Још једном понављамо речи блаженопочившег Калиста Вера, митрополита диоклијског, који је говорио да ће се у XXI веку богословско истраживање пре свега бавити питањем: Шта је човек?

д) За циљ имамо и да истакнемо значај традиције те вредности које једно друштво има. Ово чинимо јер је евидентно непоштовање традиције и вредности друштава од стране Института за људска права. То се види онда када се једном друштву намеће нека нова вредност која не само да је апсолутно непозната том друштву већ се и не слаже са дотадашњим његовим вредностима. Безразложно се традиција истиче као нешто назадно што не допушта човеку да иде напред или као реликт неких пријашњих времена. Стога сматрамо да када поменути институт имплементира своје законе у законодавни систем

једне државе, има у виду како историјске чињенице и околности тог друштва тако и његову традицију и вредности које то друштво има.

ђ) У наставку ћемо истаћи и различитост друштава по свом уређењу, што такође сматрамо да треба да се узима у обзир приликом примењивања заштите права људи. Ово истичемо јер је веома познато да западни систем почива на индивидуализму, док је источни систем уређен по систему колектива. То нас лично тангира јер је и Црква пре свега заједница људи те индивидуалистички приступ може изазвати одређене последице еклисиолошког карактера, о чему ћемо детаљније говорити у самом раду.

е) За циљ имамо и да се позабавимо конкретним духовним последицама до којих води некритичко задовољавање и испуњавање захтева и права савременог човека. Навешћемо само неке од негативних пројекција као што су:

- сотириолошко питање: савремено учење о човеку као савршеном бићу брише потребу за покајањем, односно брише границу између добра и зла. На тај начин као производ имамо релативизацију истине, односно истина се налази у сваком од нас. То све заједно дезоријентише човека и спутава га са пута спасења;

- антропоцентризам, који маргинализује или у потпуности избацује Бога из живота људи и на Његово место поставља самог човека. Самим тим циљ и смисао човековог живота није уподобљавање Богу и прихватање воље Његове, већ испуњавање захтева и задовољавање све већих потреба човека;

- индивидуализам: горепоменути антропоцентризам као производ има егоистичног човека, који у свакој ситуацији и на сваком месту пре свега види самог себе, те задовољавање својих личних потреба и постизање свог личног комфора представља његову окупацију. Као последицу тога имамо чињеницу да је човек сам себи довољан, па тако добијамо једно индивидуалистично друштво. То долази у колизију са учењем православне теологије о човеку као бићу заједнице, што за собом повлачи еклисиолошко питање.

ж) За крај, иако га наводимо као последњи циљ, наводимо оно што је било повод због чега смо се највише и заинтересовали за изучавање овог феномена. Реч је о томе да за ову појаву – која је, како смо већ рекли, већ одавно саставни део наших живота – код

православних помесних цркава не постоји консензус о томе. Свакако да Црква није дужна да истиче своје схватање и ставове према апсолутно свим појавама у друштву, те са те стране и овакви ставови према датом феномену и не треба да нас толико чуде. Реч је о томе да је од стране појединих помесних цркава изнет званични став, чак и кроз документа, али је ствар у томе да је он опречан, односно не може се рећи да постоји консензус око свих елемената овог феномена. Наиме, овде је реч о документима Руске Цркве, као најмногољудније, и Васељенске Патријаршије, као најутицајније помесне цркве у свету. Већ смо рекли да је било речи о схватању достојанства људске личности, али и генерално гледајући Руска Црква је заузела један оштар критички став, док Васељенска Патријаршија на овај феномен гледа афирмативно, не истичући неке посебне замерке. Сматрамо потребном детаљну анализу ових докумената, којом бисмо на један критички начин изнели предности и недостатке сваког од њих.

Методе истраживања

Да бисмо започели једно научно истраживање, пре свега је потребно да дефинишемо проблем који треба да се истражи. У претходним поглављима већ је предочен постојећи проблем, тако да нам преостаје да изаберемо методе којим ћемо дати одређено решење.

Наше истраживање је квалитативно и заснива се на описним подацима и самим тим његов примарни задатак је да анализира, протумачи и објасни одређену појаву, узимајући у обзир околности посматраног феномена.

У истраживању ће, на првом месту, бити примењен тзв. *синоптички метод*, који подразумева мултидисциплинарност. То значи да ће развој феномена људских права бити посматран из неколико различитих углова: теолошког, друштвено-политичког, културолошког и историјског. Унутар теолошког разматрања овај феномен биће посматран и у контексту различитих друштвено-политичких уређења, али ће се пре свега тицати

анализе духовних последица код човека проузрокованих савременим схватањем човека и некритичким задовољавањем његових потреба.

Историјска перспектива је сама по себи *историјски метод*, који ће бити примењен у дисертацији: биће спроведено историјско истраживање феномена људских права, уз консултовање адекватних докумената и историјских сведочанстава, нпр. званичних докумената, извора, говора, беседа итд.

У раду неће бити непотребних заузимања апологетичарских позиција. То значи да схватања феномена људских права код одређених личности или помесних цркава неће бити искључиво процењивана на основу личних претензија, већ ће, у сврху њиховог адекватног истраживања, ставови и коментари бити доношени на основу релевантних извора.

У истраживању ће бити коришћена обимна литература, примарно на страним језицима као што су руски, грчки и енглески, а у нешто мањем обиму и на српском језику. Основни разлог давања предности литератури на страним језицима јесте то што су све студије које имају већу важност за нашу тему писане управо на страним језицима.

Значај истраживања

Значај овог рада може се сагледати са неколико аспеката. На првом месту, очигледно је да феномен људских права није довољно истражен у оквиру српске теолошке мисли, док је на глобалном плану православне теологије истраживан сасвим мало. О томе сведочи постојање литературе и у првом и у другом случају. На основу досадашњих истраживања, сведоци смо различитих мишљења и ставова према овом феномену, који се крећу у распону од критичког става па све до афирмативног става или, с друге стране, потпуне незаинтересованости за ову тему. Према томе, сажимање искустава православних цркава и ставова њихових поглавара било би значајно због тога што би помогло јаснијем виђењу овог феномена и самим тим потпунијем односу према њему од стране помесних православних цркава.

Осим тога, као што смо већ нагласили, на српском језику најмање је литературе на ову тему. Највише извора је на руском, грчком и енглеском језику и сабирање и превођење тих извора у овом раду дисертацији даје додатни значај.

Такође, значај истраживања огледа се и у правилном схватању човека. Кроз овај рад биће изучавана православна антропологија, односно правилно учење о човеку и његовој личности, што је насушно потребно у времену када је човек стављен у центар свих дешавања.

И на крају, треба нагласити да ово није коначан концепт рада, нити је литература потпуна. Тема је врло комплексна, нарочито када узмемо у обзир актуелна дешавања, те је логично да ће бити накнадних проширења.

Прелиминарна структура рада

Структуру рада чиниће увод, четири поглавља подељена на параграфе, закључак и списак литературе.

Увод

У овом делу образложићемо значај теме и њену актуелност, представити методе истраживања и прелиминарно одредити оквире истраживања тј. прецизирати теме истраживања којима планирамо да се бавимо.

1. Феномен људских права и однос са хришћанством

Истраживање горе већ дефинисане проблематике започињемо представљањем феномена којим ћемо се бавити у раду, тј. конкретно појмом људских права. Пре свега

објаснићемо шта су то људска права и представити њихову идеју и универзални карактер. Одмах затим истаћи ћемо одређене елементе ове идеје који не само да нас подсећају на хришћанско учење већ смо и сигурни да у њему проналазимо њихово порекло. То чинимо из разлога да читаоцу одмах дамо до знања да истраживање није рађено на основу личних претензија, већ су, у сврху адекватног истраживања, ставови и коментари доношени на основу релевантних извора.

2. Питање универзалности људских права

У овом поглављу започећемо излагање проблематике око појма универзалности људских права, односно изнети аргументоване ставове око тога зашто је, из аспекта православне теологије и њене антропологије, доводимо у питање. Ово питање заправо и представља основно полазиште рада. Образложење целе проблематике започећемо самим појмом људских права, који губи своју структуру, односно поприма одређену дозу флуидности, те као такав под своје окриље свакодневно прима све више нових елемената. Датом проблему приступићемо и из аспекта православне антропологије, односно истаћи ћемо разлике у схватању човека, човекове слободе, појма греха... између ње и савремене перцепције човека, на којој се заснива и идеја о људским правима. Сматрамо да се узрок свих замерки које је Црква упутила Институту за људска права пре свега налази у потпуно различитом схватању човека. Овде ћемо се посебно позабавити и појмом достојанства људске личности, чије је схватање проузроковало несугласице чак и у православном свету.

3. Став православних помесних цркава

У овом делу посветићемо се изучавању и анализирању ставова помесних цркава о поменутом феномену изнетих путем званичних докумената или посредством њихових представника. Већ смо рекли да, иако је овај феномен већ дуже времена свакодневно присутан у животу човека, веома је мали број помесних цркава или појединих њихових теолога који су изнели своје гледиште према том питању. Покушаћемо навести све оне који

су изнели свој став о томе, али ћемо се посебно посветити Руској Цркви, као најмногољуднијој, и Васељенској Патријаршији, као најутицајнијој, које су личне ставове изнеле кроз своје званичне документе. Циљ нам је посебно анализирати делове у којима не постоји консензус око одређених елемената и покушати истражити узрок свега тога.

4. Негативне пројекције некритичког задовољавања људских права

У овом делу ћемо изнети конкретне последице које бивају узроковане некритичким задовољавањем људских права. Многе су последице могуће, али ћемо ми акценат дати духовним последицама. Већ смо рекли да савремена антропологија и њено дијаметрално супротно схватање човека у односу на православну хришћанску антропологију повлаче за собом многе последице које, према нашем мишљењу, могу бити фаталне за човеков пут спасења. Овде ћемо навести неке од њих као што су: антропоцентризам и егоизам, себичност, одвајање човека из заједнице, релативизација истине, духовна дезоријентисаност, пад морала. На самом крају покушаћемо предложити својеврсно решење које би донекле омогућило да идеја људских права ипак задржи свој универзални карактер.

Схематски приказ

Прелиминарна структура рада није коначна, те ће, врло вероватно, у току израде дисертације доћи до одређених измена, а осмишљена је у следећој форми:

Резиме на српском, енглеском, грчком и руском језику

Садржај

Списак скраћеница

Увод

1. Феномен људских права

- 1.1 Тема и циљ рада
- 1.2 Шта су то људска права?
- 1.3 Појава идеје о људским правима и њихов универзални карактер
- 1.4 Људска права и елементи хришћанства

2. Проблем универзалности људских права

- 2.1 Флуидност термина *људска права*
- 2.2 Сукоб традиције и либерализма
- 2.3 Антрополошки аспект
- 2.4 Појам достојанства човекове личности
- 2.5 Човек – грешно или безгрешно биће?
- 2.6 Однос слободе и одговорности
- 2.7 Човек као биће заједнице
- 2.8 Значај традиције друштва

3. Став православних помесних цркава

- 3.1 Став Руске Православне Цркве
- 3.2 Позиција Васељенске Патријаршије
- 3.3 Компарација ставова Руске Цркве и Васељенске Патријаршије
- 3.4 Појам достојанства људске личности у документима Руске Цркве
- 3.5 Став Албанске Православне Цркве
- 3.6 Позиција Српске Православне Цркве

4. Негативне пројекције некритичког задовољавања људских права

4.1 Антропоцентризам и егоизам – удаљавање од Бога

4.2 Индивидуализам и еклисиолошке последице човека као бића заједнице

4.3 .Релативизација истине и сотириолошке последице

4.4 Питање могућности превазилажења проблема

Закључак

Библиографија

Прелиминарна библиографија

Латинична

- Blattberg C., “The Ironic Tragedy of Human Rights”, in *Patriotic Elaborations: Essays in practical philosophy*, McGill – Queen's University Press, 2010.
- Bouwman B. “Between Dialogue and Denunciation: The World Council of Churches, Religious Freedom, and Human Rights during the Cold War.” in *Contemporary European History* 31, no.1 (2022): 15–30.
- Clapsis, Em. (ed.). *Violence and Christian Spirituality. An Ecumenical Conversation*. Geneva: WCC, 2007.
- CPCE (2009). “Menschenrechte und Christliche Moral. Eine Antwort der Gemeinschaft Evangelischer Kirchen in Europa (GEKE) – Leuenberger Kirchengemeinschaft – auf die Grundsätze der russisch-orthodoxen Kirche über "menschliche Würde, Freiheit und Rechte".” Март 3, 2021 Website of the Community of Protestant Churches in Europe https://www.google.com/search?q=Website+of+the+Community+of+Protestant+Churches+in+Europe&rlz=1C1CAFC_enBA875BA875&oq=Website+of+the+Community+of+P

rotestant+Churches+in+Europe&aqs=chrome.0.69i59.3904j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8.

- Čulo Ivan, "Uticaj personalizma na moderno pravo oblikovanje ljudskih prava". Doktorska disertacija, Univerzitet u Zagrebu, 2018.
- Hallensleben Barbara. "Russische Beiträge zur westlichen Menschenrechtsdebatte." in *Ökumenisches Forum für Glaube, Religion und Gesellschaft in Ost und West*, G2W no.10 (2009): 25–27.
- Ingeborg Gabriel and Tobler Stefan, "Der Glaube und die Menschenrechte." in *Herder Korrespondenz*, no. 64(1) (2010): 29–34.
- Joas Hans. *Da li su ljudska prava zapadni izum*. Sa njemačkog preveo Slobodan Damjanović. Minhen: Traduki, 2018.
- Jurišić Ksenija, "Globalizacija i ljudska prava." u *Politička misao*, br. 1 (1999) :70–82.
- Lambelet Coleman Doriane, "The Contradiction Between Soviet and American Human Rights Doctrine: Reconciliation Through Perestroika and Pragmatism." In *Boston University International Law Journal*, no.7 (1989), 61–83.
- Moyn S. *The last utopia: human rights in history*. Cambridge Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press, 2010.
- Siedentop L. *Inventing the individual: the origins of Western Liberalism*. London: Penguin Books, 2015.
- Stoeckl Kristina. *The Russian Orthodox Church and Human Rights*. New York: Routledge, 2016.
- Šćekić Radenko, "Upotreba ljudskih prava u geopolitičke svrhe", u: *Revija za kriminologiju I krivično parvo*, br. 1–2(2020) : 89–103.
- Yannoulatos Anastasios. *Mission in Christ's Way: An Orthodox Understanding of Mission*. Brookline. MA: Holy Cross Orthodox Press, 2010.
- Villa-Vicencio, C. (2000). Christianity and Human Rights. *Journal of Law and Religion*, 14(2), 579-600. doi:10.2307/3556581

Библична

- Биговић, Радован, “Људска права”, у: *Људска права у хришћанској традицији*, ур. Радован Биговић, Београд: Службени гласник, 2009, 73–84.
- Деврња Зоран, “Одговорност црквених институција у процесу формулисања и заштите људских права”, у: *Људска права у хришћанској традицији*, ур. Радован Биговић, Београд: Службени гласник, 2009, 91–98.
- Деврња Зоран, “Теолошка анализа појма људских права и њихова рецепција у хришћанској цркви”. Докторска дисертација, Универзитет у Београду, 2014.
- Дузинас Костас, *Људска права и империја*. Београд: Службени гласник, 2009.
- Живановић Србољуб, *Теолошка антропологија*. Београд: Пешић и синови, 2012.
- Јеротић Владета, *Вера и нација*. Београд: Ars Libri, 2017.
- Кинцлер Клаус, *Верски фундаментализам*. Са немачког превела Љубинка Миленковић. Београд: Сlio, 2002.
- Крстић Зоран, “Мали човек у Јеванђељу и у универзалној декларацији о људским правима”, у: *Људска права у хришћанској традицији*, ур. Радован Биговић, Београд: Службени гласник, 2009, 85–90.
- Лукић Славољуб, *Антропологија Светог Иринеја Лионског*. Бања Лука: ГрафоМарк, 2021.
- Мајендорф Јован, *Сведочење хришћана свету*. Краљево: ИНТЕРКЛИМА-ГРАФИКА, 2007.
- Пајванчић Маријана, “Људска права у контексту глобализације“. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 76 (2017): 1–17.
- Патријарх Московски и све Русије, *Запитајмо се о будућности човечанства*. Са руског превео Епископ моравички Антоније. Шабац: “Православац“, 2020.
- Патријарх Московски и све Русије, *Слобода и одговорност: у потрази за хармонијом – Људска права и достојанство личности*. Са руског превела Ксенија Кончаревић. Београд: Институт за теолошка истраживања, 2010.
- Перишић, Владан, “Тумачење људских права у светлу отаца цркве”, у: *Људска права у хришћанској традицији*, ур. Радован Биговић, Београд: Службени гласник, 2009, 63–71.

- Перишић, Владан, “Личност и природа. Теолошка размишљања о људским правима”, у: *Људска права у хришћанској традицији*, уредио Радован Биговић, Београд: Службени гласник, 2009, 49–61.
- Руска Православна Црква, “Основи учења Руске Православне Цркве о достојанству, слободи и људским правима”, у: *Људска права у хришћанској традицији*, ур. Радован Биговић, 11–34, Београд: Службени гласник, 2009, 11–34.
- Свето Писмо / Нови Завјет, Свети архијерејски синод Српске православне Цркве, превод Комисија САС СПЦ, Београд, 2011. година.
- Универзална декларација о људским правима, Јануар 1, 2021. http://lokalnefinansije.rs/pbvodic/documents/zakonski_okvir/pravni%20okvir/Univerzalna%20deklaracija%20o%20ljudskim%20pravima.pdf
- Хазони Јорам, *Врлина национализма*. Са енглеског превели Сања и Миша Ђурковић. Београд: Clío, 2021.
- Џомић, В., (1993), Свети Владика Николај и Ава Јустин Ћелијски о Европи и злу западном, Крагујевац.
- Шиндехите Мартин, “Пред ликом Божијим”, у: *Европске цркве и људска права*, уредила Елизабета Китановић, Београд: Фондација Конрад Аденауер, 2012, 33–37.

Литература на грчком језику

- Giddens, A., Ο κόσμος των ραγδαίων αλλαγών, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2001.
- Giddens, A., Οι συνέπειες της νεοτερικότητας, Αθήνα 2001.
- Wallerstein I. M., Σύγκρουση Πολιτισμών: η μεγάλη εικόνα και το μελλοντικόσύστημα, εκδόσεις Θύραθεν, Αθήνα, 2011.
- Αγόρας, Κ., “Ζωή και Ευθανασία, Έμβρυο και Αμβλώσεις.” στο *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας, Τόμος Α΄*, εκδόσεις ΕΑΠ, Πάτρα, 2010.
- Αγόρας, Κ., “Νεωτερικότητα και Ορθοδοξία: Σύγχρονο πλαίσιο διαλόγου και(Βιο)ηθικής.” στο *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας, Τόμος Α΄*, εκδόσεις ΕΑΠ, Πάτρα, 2010.

- Αναστάσιος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας. *Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία*. Αθήνα: εκδόσεις Ακρίτας, Στ' Έκδοση, 2005.
- Άρθρο 1, Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, στο <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=grk>
- Άρθρο 4, παρ. 1-2, "Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα", Τμήμα Α', στο Σύνταγμα της Ελλάδας, Βουλή των Ελλήνων, 2010.
- Άρθρο 5, "Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα", Τμήμα Α', στο Σύνταγμα της Ελλάδας, Βουλή των Ελλήνων, 2010.
- Άρθρο 6, παρ. 1, "Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα", Τμήμα Α', στο Σύνταγμα της Ελλάδας, Βουλή των Ελλήνων, 2010.
- Άρθρο 9, παρ. 1-2, "Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα", Τμήμα Α', στο Σύνταγμα της Ελλάδας, Βουλή των Ελλήνων, 2010.
- Βαρθολομαίος Οικουμενικός Πατριάρχης. *Encountering the Mystery understanding Orthodox Theology today*. Doubleday, New York, 2008.
- Γιανναράς Χρ., "Ανθρώπινα Δικαιώματα και Ορθόδοξη Εκκλησία." στο *Ορθόδοξες Εκκλησίες σε έναν Πλουραλιστικό Κόσμο*, επιμέλεια Εμμ. Κλάνης, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2006.
- Δελικωνσταντής Κ. *Ο πολιτισμός της αλληλεγγύης*. Αθήνα: εκδόσεις Έννοια, 2013.
- Δελικωνσταντής Κ. *Τα δικαιώματα του ανθρώπου, δυτικό ιδεολόγημα ή οικουμενική θόος*. Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Αδερφών Κυριακίδη, 1995.
- Δελικωνσταντής Κ., "Ορθοδοξία και Δικαιώματα του Ανθρώπου, προτάσεις για την υπέρβαση της άγονης αντιπαράθεσης "Ορθοδοξισμού" και "Φονταμενταλισμού της Νεωτερικότητας." στο *Ορθοδοξία και Νεωτερικότητα*, εκδόσεις Ίνδικτος, Αθήνα, 2007.
- Δελικωνσταντής Κ., "Τα Δικαιώματα του Ανθρώπου μεταξύ Διαφωτισμού και Χριστιανισμού." στο *σελ. Επιστημονική Παρουσία Εστίας Θεολόγων Χάλκης, Τόμος Ε*, Αθήνα, 2002β.
- Δελικωνσταντής Κ., "Τα δικαιώματα του ανθρώπου: μόνιμη πρόκληση για τις θρησκείες." στο *Επιστημονική Επετηρίς της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών*, Αθήνα, 2002.
- Δουζίνας Κ. *Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*. Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση, 2006.

- Ζηζιούλας Ι., “Από το Προσωπείον εις το Πρόσωπον. Η συμβολή της πατερικής θεολογίας εις την έννοιαν του Προσώπου.” στο *Χαριστήρια εις τιμήν του Μητρ. Γέροντος Χαλκηδόνης Μελίτωνος*, Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1977.
- Η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος Πεντηκοστή 2016 “*είς ένότητα πάντας έκάλεσεν*” https://www.holycouncil.org/encyclical-holy-council_el
- Καστανάς Η., "Παγκοσμιοποίηση της Δικαιοσύνης και ανθρώπινα δικαιώματα, στο Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας , τ. 2, 1999
- Κίνας Κωνσταντίνος, *ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ* <https://www.polymerwsvolos.org/2021/05/28/orthodokis-ekklisia-kai-anthrwpina-dikaiwmata/>
- Κλάψης, Εμμ. (επιμ.), Ορθόδοξες Εκκλησίες σε έναν Πλουραλιστικό Κόσμο. Ένας Οικουμενικός Διάλογος, Αθήνα: Καστανιώτης, 2006.
- Κοκοσολάκης, Ν., "Ορθοδοξία και Πολιτική" στο Η Ορθοδοξία ως Πολιτισμικό Επίτευγμα και τα Σύγχρονα Προβλήματα του Ανθρώπου, Τόμος Β΄, Η Ορθοδοξία απέναντι σε Θέματα της Εποχής μας, εκδόσεις Ε.Α.Π., Πάτρα, 2003.
- Κοντιάδης Ξ.Ι., Μεταμορφώσεις του κοινωνικού κράτους στην εποχή της παγκοσμιοποίησης: η θεσμική διάσταση , εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, 2011.
- Κτιστάκης, Γιάννης, Θρησκευτική ελευθερία και Ευρωπαϊκή Σύμβαση δικαιωμάτων του ανθρώπου, Αθήνα: Αντ. Σάκκουλας, 2004.
- Μανωλεδάκης, Ιωάννης, Δίκαιο και ιδεολογία, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2011.
- Ματσούκας Νίκος. *Δογματική και συμβολική θεολογία Β*. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, 2010.
- Μελισσάρης, Α., Γ., "Η Ορθοδοξία και η Κατάφαση του ανθρώπινου προσώπου" στο Η Ορθοδοξία ως Πολιτιστικό Επίτευγμα και τα Προβλήματα του Σύγχρονου Ανθρώπου, Τόμος Β΄- Η Ορθοδοξία απέναντι σε θέματα της εποχής μας, εκδόσεις Ε.Α.Π., Πάτρα, 2002.
- Παπαθανασίου, Θ.Ν., “Ο νόμος των αθώων”. Η αποστολή του κέλτικου Χριστιανισμού και η έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, Α΄ επιστημονικό συνέδριο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, Πάτρα 3–4 Μαΐου 2014.
- Πέτρου, Ι. Σ., - Χ. Σταμούλης – Ι. Κουρεμπελές (επιμ.), Ιστορία της Ορθοδοξίας. Τόμος Ζ΄, Οι Ορθόδοξες Εκκλησίες τον 20ο αιώνα , Αθήνα: εκδ. Road, 2009.

- Πέτρου, Ι. Σ., «Οι χριστιανικές εκκλησίες στη σύγχρονη ευρωπαϊκή κοινωνία», Ιστορία της Ορθοδοξίας, Αθήνα: Road, 2009, τόμ. 8, 16-35.
- Πέτρου, Ι. Σ., «Παγκοσμιοποίηση και Οικουμενική κοινωνική ηθική», Επιστημονική Επετηρίδα Τμήματος Θεολογίας 9 (1999), σ. 251-266.
- Πέτρου, Ι. Σ., Θρησκεία και Κοινωνία. Κοινωνιολογική ανάλυση των σχέσεων θρησκείας και κοινωνίας στη σύγχρονη πραγματικότητα, Θεσσαλονίκη: Μπαρμπουνάκης, 2012.
- Πέτρου, Ι. Σ., Κοινωνική θεωρία και Σύγχρονος Πολιτισμός, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, Β΄ έκδ. 2013.
- Πέτρου, Ι. Σ., Κοινωνιολογία, Θεσσαλονίκη: Μπαρμπουνάκης, Β΄ έκδ. 2016.
- Πέτρου, Ι. Σ., Πολυπολιτισμικότητα και Θρησκευτική Ελευθερία, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2005.
- Πέτρου, Ι. Σ., Χριστιανισμός και κοινωνία, Θεσσαλονίκη: Μπαρμπουνάκης, Β΄ έκδ. 2017.
- Ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς Τὸ κοινωνικὸ ἦθος τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, Ιούνιος 15, 2022. <https://www.ekklisiaonline.gr/nea/yper-tis-tou-kosmou-zois-to-kinoniko-ithos-tis-orthodoxis-ekklisias/>

Литература на русском языке

- Гузенко С. С. Что такое права души человека? // Молодежь и наука: материалы международной науч.-практ. конф. (26 мая 2017 г., г. Нижний Тагил) в 2 т. Т.2 / Министерство образования и науки Российской Федерации, ФГАОУ ВО «Уральский федеральный университет имени первого Президента России Б.Н.Ельцина», Нижнетагил. технол. ин-т (фил.). Нижний Тагил : НТИ (филиал) УрФУ. 2017.
- X Всемирный Русский Народный Собор (2006), „Декларация о правах и достоинстве человека“, *Званични sajt Московске Патријаршије*, Январь 22, 2021. [http://www.patriarchia.ru/db/text/419128.html] 22. 1. 2021.
- Алфеев Иларион. Неудобные вопросы о религии и церкви. Москва: Познание, 2020.
- Алфеев Иларион. „Борьба за права человека стала диктатурой меньшинства“, Август 10, 2021. <https://ria.ru/20150122/1043792591.html>

- Булеков Филарет, „Межхристианская дискуссия по вопросу о правах человека”, Март 30, 2021 <https://bogoslav.ru/article/480131>
- Иванов В.И. Вера как основа правосознания // *Православная государственность: 12 писем об Империи* / Сборник статей под ред. А.М. Величко, М.Б. Смолина. – Санкт-Петербург, 2003.
- Ивентьев С. И. Духовно-нравственные права и свободы человека и гражданина. М. : Директ-Медиа. 2012.
- Ивентьев С. И. Божественные и духовно-нравственные права и свободы человека: монография. Новосибирск : «Агентство «СИБПРИНТ». 2012.
- Ивентьев С. И. Духовно-нравственная революция идеи прав человека // *Православие и общество: грани взаимодействия: материалы междунар.науч.-практ. конф. / Забайкал. гос. ун-т; / отв. ред. Е. В. Дроботушенко. Чита : ЗабГУ. 2017.*
- Ивентьев С. И. Пятое поколение прав человека: право на доверительное, бесстрашное общение и сотрудничество с Богом-Творцом // *Культура. Духовность. Общество. Современность: сборник материалов IV Международной научно-практической конференции / под общ. ред. С. С. Чернова. Новосибирск: Издательство ЦРНС. 2018.*
- Калинин, Сергей Артурович, „О православном понимании идеи прав человека”, *Всеобщей декларации прав человека 60 лет: генезис, эволюция и проблемы современного прочтения: сб. науч. тр.* 2009.С.134–154.
- Краснов М. А., „Права человека в понимании Русской Православной Церкви.” *Очерки идеологии постсоветского конституционализма: сборник научных трудов.Х.: Право*, 2013.С. 122–137.
- Лухтерхандт Отто, „Права человека, свобода вероисповедания и Русская православная церковь”, *Журнал Высшей школы экономики*, по. 1 (2012): 133–181.
- Митрополит Алфејев Иларион, „Свобода и ответственность в понимании Святейшего Патриарха Кирилла.”Август 16, 2021.
<http://www.patriarchia.ru/db/text/5774277.html>
- Митрополит Смоленски и Калињинградски Кирил, „Об основах учения Русской Православной Церкви о достоинстве, свободе и правах человека”, Званични сајт

- Московске Патријаршије, Март 23, 2021 <https://patriarch.patriarchia.ru/osnovy-ucheniya-russkoy-pravoslavnoy-tserkvi-o-dostoinstve-svobode-i-pravakh-cheloveka/>
- Митрополит Смоленски и Калининградски Кирил, „Об основах учения Русской Православной Церкви о достоинстве, свободе и правах человека”, Званични сајт Московске Патријаршије, Март 3, 2021.
<http://www.patriarchia.ru/db/text/428391.html>
 - Осипов А., „Богословские аспекты прав человека”, *Журнал Московске патријаршије*, no.5 (1984) 56–60.
 - Патриарх Кирилл, „Права человека – это глобальная ересь”, Август 13, 2021.
<https://www.mk.ru/social/2016/03/21/patriarkh-kirill-prava-cheloveka-eto-globalnaya-eres.html>
 - Письмо Солженицына. “БЫЛОЕ ПРОЛЕТАЕТ...” Август 13, 2021.
http://www.bogoyavlenskoe.ru/knigi/byloe_proletaet/byloe_proletaet_54/
 - Русская Православная Церковь (2000), „Основы социальной концепции Русской православной церкви”, *Званични сајт Московске Патријаршије* Январь 1, 2021.
 - Русская Православная Церковь (2008), „Основы учения Русской Православной Церкви о достоинстве, свободе и правах человека“, *Званични сајт Московске Патријаршије*, Январь 22, 2021. [<http://www.patriarchia.ru/db/text/428616.html>]
 - Русская Православная Церковь, „О неприкосновенности жизни человека с момента зачатия”, Август 17, 2021.
<http://www.patriarchia.ru/db/text/5459449.html>
 - Штекль Кристина, „Подход Русской православной церкви к вопросу прав человека”, *Государство, религия, церковь*, no. 3 (2014): 146–165.
 - Щипков А. В., *Либерализм и социал-консерватизм в современном идеологическом дискурсе*. Диссертация доктора политических наук: 23.00.03. / МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, 2016.
 - Щипков А. В. Христианская демократия в России . Москва.: Ключ, 2004.
 - Щипков А. В. Традиционализм, либерализм и неонацизм в пространстве актуальной политики. Санкт-Петербург : Алетейя, 2015.
 - Щипков А. В. Социал-традиция: Монография. Москва: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2017.
 - Щипков А. В. Вопросы идеологии. Москва: Абрис, 2018.

У Београду, септембра 2023. године

С поштовањем,

Милош Балабан,

balabanmilos7@gmail.com

+387/65-778-999

Изјава

Потписани Милош В. Балабан

број индекса докторанд 20/3004

Изјављујем

да предложеној тему докторске дисертације коју пријављујем под насловом:

Питање универзалности људских права:

теолошко-антрополошки осврт

никада нисам пријављивао на другој високошколској установи у земљи и иностранству.

Потпис докторанда

јереј Милош Балабан

јереј мр. Милош В. Балабан

У Београду,

11. септембар 2023. године

БИОГРАФИЈА

Презиме и име: Балабан Милош

Адреса: Купрешка 18, 78000 Бања Лука, Босна и Херцеговина-Република Српска

Бр. мобилног телефона: +38765778999

Е-mail адреса: balabanmilos7@gmail.com

Држављанство: Босна и Херцеговина

Датум рођења: 24. август 1992.

СВЕШТЕНИЧКИ ЧИН

- 24. маја 2020. године рукоположен у чин ђакона.
- 07. јуна 2020. године рукоположен у чин јереја.

РАДНО ИСКУСТВО

- Од школске 2019. године предајем Православну Вјеронауку основним и средњим школама.

ОБРАЗОВАЊЕ

- Средња школа: Богословија Светог Саве у Београду, генерација 2007/12.
- Основне академске студије: Богословском факултету Аристотеловог универзитета у Солуну, генерација 2014/17. (просјек 9,19)
- Магистарске академске студије: црквено-дипломатски модул на Институту Св. Кирила и Методија за постдипломске студије у Москви, генерација 2017/19. (просјек 10)

ЈЕЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ

- енглески језик B2
- грчки језик C1
- руски језик C1